

50eko hamarkada: langileriaren historiarako gunea

EMILIO MAJUELO

NUPEko Geografia eta Historia Saileko irakaslea

Hamarkada iluna

50eko hamarkada historiaren iluntasunean gelditu bada, garrantzi historiko gutxikoa delako edota agian garai horretaz oraindik gutxi dakigulako izan daiteke. Duela ez asko argitaratua izan den ikerketa landu batean epe kronologiko horri «hamarkada iluna» deitu diote (Pérez Pérez 2001, 234). Dena den, tarte kronologiko hori oso ikertua izan ez bada ere, urte horietan gertatutakoak garrantzi handia izan duela ezin da ukatu; eta beste gauza askoren artean, langileriaren historiarako funtsezko gunea izan zela kontsidera daiteke.¹

Gerra ondoko lehenengo grebak

Urte haietan suertatutako langile eta gizarte gatazka askoren berri izan, badugu. Greba entzutetsuak Bilboko ezker aldean, Donostian, Gasteizen, baita Nafarroan ere, 1951n izan zirenak (Garmendia eta Elordi 1982, 246-248). Emilio Lopez Adan *Beltza*-ren aburuz, Euskal Erresistentziak grebarako deia egin zuen urte horretako martxoan Bartzelonako tranbia grebalariekin solidaritatean. Bai, horrela izan zen

greba horren hasiera, baina ez dirudi Euskal Gobernuak bulztatutako deialdi horren eduki politikoak grebaren garapean funtsezko garrantzi handirik izan zuenik. Dena den, zentzu politiko horrez gain, langileen protesta jasan ezineko egoera ekonomikoan oinarritu zen; hain tamalgarria zen eguneroko bizitza, ezen beste hainbat arlo sozialetako langileek bat-bateko borrokan parte hartu baitzuten (Beltza 1977, 74-76). Apiril eta maiatzeko grebak erresistentziarako azken aukerak izan ziren estatu espainiarrean oposizioa egiteko. Euskal Gobernuaren Kontseilu Delegatuak bere papera bete zuen, baina grebak, behin hasita, dinamika propioa hartu zuen. Alta, Iruñeko greba eskema horretan salbuespen bat izan zen, zeren Nafarroako kasuan EAJko buruzagiek harri-duraz ikusi zuten nola piztu zen greba Iruñean eta nola zabaldu zen gero Lizarra eta Tuterara ere. Ez zen ez txikia izan Nafarroan buruzagi nazionalistek jaso zuten sorpresa, baina poliziarena ez zen haren atzean gelditu, ezin baitzuten ongi azaldu nola sor ote zitekeen nafar lurralde karlista eta frankistan horrelako gatazka soziala.²

Errepresioak laster kolpatu zituen langile ekimen horretan izan ziren protagonistak. Gasteizen 16 pertsona epaitu zituzten gerla kontseiluan, eta apaiz batzuek, *Egiz*-eko taldekideak hain zuzen, enpresaburu batzuek eta Ekintza Katolikoaren zenbait langilek zigorra, isuna edota atxiloketa jasan behar izan zuten (De Pablo, Mees eta Rodríguez Ranz 2001, 199). Bizi baldintzak okerrera egiteaz gain, ez da ukatu behar borrokarekiko tradizioarik gabeko langile talde berriek parte hartu zutela greba horretan, nahiz eta talde horien garrantzia benetan nabaria ez izan 1960ko hamarkada arte. Mundu katolikotik zetozen zenbait militantek 1950eko hauteskunde sindikaletan parte hartu zuten. Orokorrean, ikusten zen nola ari zen gazte andana, gelditu ezineko mugimendu batean bezala, lan merkatuan sartzen. Horrela, erakunde katoliko horiek indartuz joan ziren, langileen artean murgiltzen ari ziren heinean militante historikoak ordezkatzuz eta erakunde klasikoak baztertuz (Pérez Pérez 2001, 235).

Bi urte beranduago, 1953an, beste greba batzuk izan ziren Bizkaian eta Gipuzkoan, behin eta berriro soldaten igoera eskatuz (eta nolabait lortuz). Hemendik aurrera gobernu frankistaren politika ekonomiko berriaren ondorioak zabalduz joan ziren. Hurrengo hilabeteetan errazionamendua desagertuz joan zen, hiri merkatuak hobeto horniturik egoten hasi ziren eta jendea estutasun gorritik ateratzen; baina hazkunde ekonomikoarekin batera merkantzia eta produktuen prezioak igo ziren, eta nahiz eta Gobernuak soldaten igoera eta soldata minimoaren eskala mugikorra bultzatu, inflazioak gorantz egin zuen soldaten balio erreala gutxiaraziz.

1956an soldaten eta inflazioaren arteko lasterketa mantendu zen. Nahiz eta langileek eskatzen zuten igoera handia izan, ez zuten burua makurtu gatazka piztu zenean. Errealitate sozial berri bat sortzen ari zen, eta langileek testuinguru berri horretan gero eta gehiago zuten esateko. Gobernuak soldaten igoera esanguratsua onartu zuen baina, denbora berean, enpresa handienetako langileen artean borroka antolatzeko modu berriak sortu ziren. Enpresa haietan 'enpresa batzorde bat' eratu zen; gero, beste maila altuago batean, lantegiko batzorde horien beste batzorde bat izendatu zen beraien interesak defendatzeko, botere politikoaren nahiz enpresetako ordezkarien aurrean negoziazioei ekiteko, langile jarduerari egitura bat emanez. Borroka zortzi astetan zehar luzatu zen; gero errepresioa ederra izan zen, ehunka langile bere bizitokitik deserriraturaz eta 'Batzorde Gorena' desagerraraziz. Hala ere grebek etorkizunari begira eman zituen fruituak; eta ez soldaten arloan bakarrik, zeren eta handik gutxira Gobernuak lege berri bat, Hitzarmen kolektiboen legea hain zuzen, aldarrikatu zuen. Gobernuaren irteera hori benetan bitxia zen; izan ere, berez, onartzen zen tramankulu sindikal hark garaiko langile eta enpresaburuen arteko arazoak konpontzeko (soldatak edo lantegiko lan harremanak, kasu) ezin zuela balio. Lege horren arabera, enpresetan lan baldintzak eta soldatak enpresaburuen eta langileen arteko ordezkariak hitzartu ahal izango zituzten,

nahiz eta negoziazioak Sindikatu Bertikaleko egituran egiteko beharra mantendu. Bestalde, handik urte gutxi barru Langile Batzordeak sortu ziren, hau da, langileriaren mugimendu berriaren ikur modernoa, langileen abiapuntu bateratua, ideologikoki zabalik, klaseko erakundea (Amsden 1974). Azken finean, 1956ko Bizkaiko 'Batzorde Gorena' geroko langile batzordeen aitzindaria izan zen.

1953an eta batez ere 1956an eta 1958an, greba uholdeak errepikatu zirenean, pentsatzekoa zen zer motatako une historikoa bizitzen ari zen. Nola azaldu ahal izango zuten frankistek, gerla odoltsua irabazi ondoren, ia erabat desagertutzat jotako langile mugimendua, antzina bere etsai gogorrenetarikoa bat izandakoa, urrats nabariak egiten ari zela bere indarra berpiztuz. Greba horiekin batera erregimenaren errepresioa zabaldu zen, eta hurrengo hamarkadan langileriaren mugimendua beste borroka ziklo trinkoan sartu zen Beasainen eta Bilboko ezker aldean izan ziren borrokekin. Azken horiek piztu ziren, jakina, bai tokiko arazoei erantzuna eman nahian bai Asturiasko meategietan sortu ziren protestekin solidaritatean.

Greben ezaugarri aldakorak industrializazio prozesuan

Dena den, gai honetan gauzarik mamitsuena ez da borroka edo greba bati buruz zenbait datu eta detaile gehiago ala gutxiago ematea, baizik eta konturatzea gizarte gatazken baldintzak nola joan ziren aldatuz hamar urte haietan, 1950etik 1960ra, eta, horrekin batera, langile eta oposizio politikoaren aurreko ereduak nola moldatu ziren gizarte baldintza berrietara. 1950eko hamarkada mundu baten gainbeheraren lekukoa izan zen, oposizio politiko historikoarena, eta denbora berean beste baten sorrerari lekukoa eman zion, langileria eta oposizio politiko berriari hain zuzen.

Alderaketa bat egiteak zenbait gauza argi dezake esparru honetan. Aurreko hamarkadan, 1940koan, gertatutako lan-

gile gatazkak aztertzen baditugu, zer motatako ezaugarriak aurki ditzakegu? Ospetsuena eta garrantzitsuena 1947ko greba izan zen, Bilbon ospatua, non barneko nahiz kanpoko oposizio antifrankistak parte-hartze handia izan zuen borroka gogor horretan. Euskal Gobernuako Kontseilu Delegatuaren deialdiari jarraituz, sindikatu historikoak buru-belarri sartu ziren protestan, haien artean UGT, ELA eta CNT erakundeak izanik ezagunenak. Arrakasta izugarria lortu zuten biztanle talde askorengan, 1947ko greba horri maila historikoa emanez. Hori horrela izanik, greba hori 40ko hamarkadako oposizioaren ikur gisa gelditu zen urte askotarako. Dena den, greba horren zentzua edo interpretazioa zein izan zen luze eztabaidatu da. Dударik ez dago frankismo garaiaren lehenengo greba garrantzitsua izan zela, baina ez dut uste garrantzi horregatik 47koa geroago egin ziren beste greben aitzindari kontsidera daitekeenik. Ezin da pentsatu ere fase historiko baten bukaera izan zenik. Zehaztapenetan gehiegi sartu gabe, protesta hori greba uholdearen ziklo labur batean, 1947tik 1951ra doan zikloan, jar dezakegu. Azken urte horren inguruan eten bat nabarmendu zen ziklo berri bati hasiera emanez. Horrela garbi gelditzen da 47ko grebak erbestean piztu zuen baikortasuna, frankismoaren porrotaren hasiera zekarrela pentsatuz, hutsik gelditu zela 1951ko protestak bukatu bezain pronto.³

Bilboko ezkerretatik hain zabaldua egon zen grebaren bukaerak ondorio latzak ekarri zituen: greba egunetan eta hurrengoetan errepresioa zabaldu zen lan gune eta langile esparruetan. Errepresioa luzea izan zen 400 enpresatan greban parte hartu zuten 20.000 langileen artean; atxiloketak, lanetik ehunka kanporaketak, langile liderrei zigorrak, lortutako oinarrizko eskubide minimoen ezabapena, lan antzinakotasun-osagarrien galera, diziplina neurri sorta luze bat... Halako politika gogorra jarri zuen indarrean botereak, ez bakarrik botere politikoak edo sindikalak baizik eta baita enpresaburuek ere. Errepresioa oso orokorra izan zen, etorkizunari begira berriro protestatan sar zitezkeenei adi-

bide gisa esanez frankismoaren «bake soziala» hautsiz gero boteretik zer espero zezaketen.⁴

Esana dago 1951ko gatazkak, langile grebak, izan zirela. Ezaguna baita Gasteizen egindakoan EAJk oraindik parte hartu zuela, haren deialdian eta garapenean eragina izanez. Berriro azpimarratuko dugu mugitu zen jendeak nola gainditu zuen alderdiak emandako lelo politiko zehatza eta bere protesta mota nola bultzatu zuen. Berdintsu gertatu zen Iruñean 1951n, kontrolik gabeko protestatan.

Bi euskal hiriburu horietan 1951ko grebaren helburua biztanleria jasaten ari zen bizi baldintza txarren kontra kokatu behar da. 1947an egoera ekonomiko berdintsua bazegoen ere, lau urte beranduago izan ziren gatazketan kutsu politikoa ahulagoa izan zen 47koan baino, nahiz eta horiek guztiak protesta ziklo berebean sailkatu. Berez, azken hatsa ematen ari zen oposizio klasikoa, historikoa deitzen duguna, hau da, XX. mendearen lehenengo herenean erattutako langile kultura politikotik horniturik zegoena. Hain miseria gorrian zegoen jendea, ezen protestatan altxatzea beharrezkoa bihurtu baitzen, batzuetan matxinadaren antza hartuz (Iruñean kasu); eta Euskal Gobernuak alde batetik eta sindikatuek bestetik parte-hartze handia ala txikia izatea alde batera utzita, protesta haien bultzadan eta garapenean pobreziaaren aurkako borroka neurri handi batean eragin zuela argudia daiteke. Miseria gorrian bizi zen jendearen egoerari edo merkatuaren hornidura ahulari erreparatzen badiogu, konturatuko gara edozein mailatan gabeziak nabariak zirela, haien artean hilkortasun tasa altua (ume pobreen artean) edota prezioen gorakada ikaragarriari aurre egiteko miseriazko soldatak. Arazo berdintsuak ikus zitezkeen gizarte antolaketan, ekonomiaren atzerapen historikoan edota Estatuaren funtzionamenduan. Horren parean sortu zen merkatu ilegala, «merkatu beltza» deiturikoa, non jendeak merkantzia eta produktu gehiago lor zitezkeen merkatu arruntean baino, hori bai, prezio izugarri altuetan. Merkatu «beltz»-aren bidez izugarritzko ondasun eta kapital pilaketa

lortu zuten zenbait aberats zaharrek eta baldintza haietan aberastu berri zirenek. Jendea eguneroko borroka latzean murgildurik zegoen bitartean, hori guztia gertatzen ari zen. Ondorioz, egoera horrek argi adierazten du garai hartan grebak egiteko beharra.

Hori dena kontuan izanik, 1956ko greba handiak aztertzekoan ikus daiteke nola grebalariek soldaten igoera, lan baldintzen eta lan harremanen hobekuntza (hau da, lehen ere eskatu ziren hobekuntzak) eskatzen zuten; baina greba horiek, aurrekoekin gertatu ez zen bezala, kapitalismoaren beste fase edo epe ezberdin batean kokatu behar ditugu. Aitzinakoak kapitalismoaren garapen motelean izan baziren, oraingo epe honetakoak aldiz kapitalismo industrialaren fasean izan ziren, ekonomiak goranzko bilakaera bizi zuen garaian. Helburu berdintsuak izanik ere, grebalaria beste testuinguru ekonomiko batean zeudela baieztatu daiteke.

Garai berri baten giltza: industrializazioa

Hamarkada honetan funtsezko aldaketa sakonak eman ziren esparru ekonomikoan, gizarte mugimenduetan, oposizio politikoan eta beste arloetan. Hamarkada honetako erdialdetik aurrera aldaketa horien eragina nabaria zen, eta hazkunde ekonomikoarekin batera beste hainbat aldaketa hasi ziren gizarte mailan. Laburki esanda, langilerian zenbait aldaketa izan zen, eraldaketa sakona poliki-poliki gauzatuz joan zen, azken finean langileria berri baten eraketa sortaraziz. Protagonista berri bat izanen da hemendik aurrera grebak bultzatuko zituena. Berria bere antolakuntzan, helburuak lortzeko bere baliabideetan, bere kontzientzian eta gero eta gehiago ere bere belaunaldiko azterketan.

Industrializazioaren garapen berria izan zen Gipuzkoan, Araban eta Nafarroan, eta Bizkaiko industri sarea berrindartu egin zen Euskal Herriko gizartea erabat eraldatuz, ondorio askoren artean industri langileriaren sorrera gehituz. 1956an zegoen egoerarekin alderatuta, 1946koa oso ezberdi-

na zen dudarik gabe. Nolabait gizarte eta ekonomiaren prozesu berdintsua bizi izan zen Estatu espainiarreko zenbait zonaldetan, baina ikusten zen Euskal Herriko bilakaera ekonomikoak euskal gizartea goitik behera astinduko zuela eta handik gutxira oso eraldaketa nabarmena izango zela.

Kultura politiko historikoan oinarritzen ziren oposizio politikoko nahiz sindikalisten alderdiak; sindikatuak desagertzeaz zeuden 1951rako eta haien eragina nekez ikus zitekeen gizartean. Errepresio bortitza jasan ondoren, haien esparru publikoa (termino horren erabilera, diktadura frankista odoltsu hartan, lelokeria ez bada) ez zen existitzen, erregimen diktatorialaren garaipen borobila izan baitzen justu hamarkada honetan zehar. Anarkistak eta errepublikarrak ia erabat desagerturik, euskal nazionalistak, sozialistak eta komunistak oso ahul, bazirudien oposizio klasiko edo historiko horren papera historiara pasatuko zela eta diktadura aldez ukiezina bihurtuko zela eta urte askotan iraungo zuela. Horren frogatzat har dezakegu zenbait ikerketatan azaltzen zaiguna, hau da, barneko oposizioa desagertutzat eman behar zela (Heine 1983). Garaiko protagonista batzuek garbi ikusi zuten une historiko berrian sartuak zirela; horrelaxe, euskal nazionalismoaren esparruan, BBBk 1958ko urtarrian idatzitako testu autokritiko batean azterketa hau aipatzen zen:

1951 urtea data oinarrizkoa da «bi garai ezberdin» bereizten dituelako; urte horrek markatu baitzuen «jarduera eta ekin-tza modu batzuen gailurra». (De Pablo, Mees eta Rodríguez Ranz 2001, 201)

Testuinguru historiko berri honetan kokatu behar da baita garai hartako beste testu bat, bere interesarengatik maiz aipatua eta erabilia izan dena, Landaburuk 1951n gertatutakoaz idatzitakoa, bere hausnarketen liburua hain zuzen (Landaburu 1977). Testu horretan defendatzen zen errepresioaz gain Euskal Herrian egoera eta errealitate berri bat zegoela, euskal errealitate berria, non gizartea «miseriatik ateratzen ari baitzen hazkunde —ekonomiko— fase batean sartzeko».

50eko hamarkadan zehar oposizio politiko hori desagertzen ari zen heinean, erregimen frankista indartuz zihoan. Barneko oposizioa ia erabat desagertua egoteak eta nazioarteko laguntzari esker diktadurari zabaltzen zitzaion etorkizuna ikusteak garai lasaia sortzen zuen. Munduaren egoera gatazkatsu horretan, Francoren erregimenak baliozkotasun berria izatea lortu zuen «gerla hotza» deituriko garaian. Penintsulan, frankismoaren aurkako talde armatuek, hau da gerrillariak, ordura arte erakutsitako bizirauteko gaitasuna urtez urte ahulduz joan zen eta erregimenaren borrokan izan zuten garrantzia ia guztiz galduz.

Alta, aldaketak beste mailetan suertatu ziren. Oposizio sindikal, politiko eta militarren ahultasunarekin batera, industrializazio prozesu trinkoak langileria berria, gaztea, askotan esperientziarik gabekoa sortarazi zuen, eta subjektu berri hori hasiko da bere protagonismoaren zertzelada batzuk uzten prozesu luze batean, dudarik gabe, justu 1970eko hamarkada arte iraungo duena. Euskal Herrian industrializazioaren motorra ez zen 1941ean Madrilen sortutako Industri Institutu Nazionala izan, berez erakunde horrek frankismoaren lehenengo bi hamarkadetan garrantzi eskasa izan baitzuen euskal ekonomian; eta horren ondorioz, ekimen kapitalista pribatuaren eskuetan gelditu zen euskal industri ekonomia garapena.

Langile klase berria bertako langile eta kanpoko emigranteekin osatu zen.⁵ Langileriaren eraldaketa horretan batzuetan gertatu zen militante politiko eta sindikalista historikoek zubi lana egin zutela lan merkatuan sartu berriak zirenekin. Baita ere oso kontuan izan behar da eliza barruan ematen ari ziren aldaketa batzuk onuragarriak izan zirela langile berriak gatazketan bideratzeko orduan, hain zuzen ere eliza talde batzuk auzi sozialaz ardura zuzena hartuz joan ziren heinean. Bere eginbide apostolikoak burutzen saiatzeaz gain, beste motatako helburuengatik borrokatzen ari ziren langile kontzienteekin bat egin zuten; gutxienez elkarri laguntzen zioten eta protestak antolatzeke behar ziren azpiegiturak es-

kaintzen. Talde apostoliko horiek (guztien enborra Ekintza Katolikoa izanik) elizak erregimenarekiko zuen babes ofiziala aprobetxatu zuten, eta antzeko moduan beste edozeinek ere borrokarako grina erakusten bazuen, talde apostoliko horiek ematen zituzten aukerak erabil zitzakeen.

Elizatik zetorren mugimendu hura emankorra izan zen uneko egoeraren azterketa espiritual eta sozialari ekinez, horretaz zenbait hausnarketa burutuz eta batez ere egoera sozial hori aldatzeko asmoz zenbait neurri praktikan jarritz. Horrela izan zen hasieran auzi sozialari begira HOAC (Ekintza Katolikoaren Langile Anaitasuna) eta gero JOC (Gaztedi Langile Katolikoa) eta VOJ (Langile Gazte Abangoardia) mugimendu apostoliken jarduera, langileria berri horri identitate puntu bat emanaz. Egoera sozial hartan parte-hartzea ez zen izan unean uneko gauza bat, prozesu luze baten emaitza baizik; baina azpimarratzekoa da mugimendu apostoliko horiek 1950eko hamarkadan hartu zutela konpromiso soziala, eta horren frogarik argiena da urte haietako grebetan parte hartu izana.

Euskal Herriko eraldaketa

Euskal Herriaren berritze horren eremuan bada industria-lizazio prozesu sakon bat, Bizkaian eta nolabait Gipuzkoan ere berrindustrializazio dinamika batean gertatu zena, eta estreinako Nafarroako eta Arabako industrializazio modernoaren ezarpena. Nafarroako kasua aztertzerakoan, gerta daiteke prozesu horrek zer suposatu zuen ongi ez ulertzea, bere egitura ekonomiko eta sozialaren azterketa sozio-ekonomiko hori hamarkadaz hamarkada egiten badugu. Argi dago 1950-1960 tarteko egoera oso ezberdina izan zela lurralde horretan, baina baita ere aldaketa sakonak ez zirela justu 1960an hasi baizik eta urte batzuk lehenago. Grafiko eta estatistika askok datuak hamarkadaz hamarkada islatzen dituztenez, ez dira oso garbi gelditzen Nafarroan bizitako prozesu sakon horren ondorioak. Horren adibide bat dugu

geroxeago sobera ezagunak izan ditugun zenbait lantegi handi 50eko hamarkadaren erdialdean kokatu zirela Nafarroan. Edo biztanleriaren mugimenduen joerak gauza berbera adierazten digu: nola moztu ziren Nafarroan biztanle galerak 60rako, baina galera horren murriztapena aurreko urteetan hasita. Horrelaxe, nafar gizartean prozesu oldarkorra zabalduz joan zen neurrian, aurreko egitura soziala eraldatuz joan zen eta horren ondorioz nekazaritza gizarte tradizionalaren gainbehera etorri zen, gelditu ezineko aldaketa gertatuz.

Egia da Bizkaiko kasua ezagunagoa izan dela beste lurraldeetako baino, eta bere industrializazio bizkor eta trinkoak arlo guztietan izugarritzko moldaketak ekarri zituela. Hala ere, ez da egia txikiagoa Nafarroan aipatu den nekazalgoaren munduan sortu zen eraldaketa, eta nafar kasuan bezala (beste maila batean nahi bada, lehenengo sektoreak lurralde bakoitzean pisu ezberdina baitzuen), antzeko gauza gertatu zen beste lurralde guztietan. Nafarroaren kasua beste lurraldeetako prozesu orokorraren islatzat hartzen badugu, argi eta garbi ikusten dira zenbait ondorio, horien artean biztanleriaren mugimenduak nola abiatu ziren gune industrializatuetara. Horrekin batera erronka berriak edonon sortu ziren euskal nekazaritzan, hemendik aurrera hirietako merkatuak jakiz ongi hornitu behar zirelako. Are gehiago, horniketa hori, kontsumo hazkunde hori, handitu egin baitzen, ez bakarrik hirietan lagun gehiago bizi zirelako, baizik eta beste motatako produktuen eskaera egiten hasi zirelako. Nekazaritza esparruetan zerbait berria egitea eskatzen zuen hiritartasun prozesu azkar horrek. Jornalari eta lurjabe txikien krisialdia areagotuz, barneko populazio mugimenduak eta Espainiako zonalde txiroenetatik zetozen jende andanak trinkotu ziren, eta azken finean hori guztia kontuan izan behar dugu langileria berria sortu zela azpimarratzen denean. Behin eta berriro esan behar da nolako langileria zen hori, zer motatako ezaugarriak zituen: nahiko homogenea (gaztea, batez ere kanpotarrak, lantegi handienetan kontzentraturik, bizilekua lantokietatik hurbil kokatua), eskarmentu sindikal eskasekoa

edo gabekoa, sindikatu historiko militanteekin harreman gutxi zuena (egitura industrial berrian militante historiko horiek gutxi zirelako, nahiz eta garrantzi handia izan lan egiten zuten enpresetan). Modu ez trinkoan antolatzeko joera izan zuten langile horiek, langile batzarretan, lankideen artean lagun zuzenenak edo borrokalariak ordezkaritza izendatuz gero enpresaburuekin lan baldintza eta soldaten hobekuntzak defendatzeko... Langile berrien mundu horretan egin zuten lan mugimendu apostoliko katolikoek eta sindikatu historikoetako militanteek, alderdi komunistako kideek egindako lana inolaz ere ahaztu gabe (Ibarra 1987, 48-49).

Dena den, langileria aipatzen denean, langile mugimendua bat-batean sortu zela esan nahi al da? Euskal Herriko gune industrializatuetan kokatu ziren etorkinek klase sozial kontziente bat osatu zutela baieztatu daiteke? Formalki aurkitzen den proletalgoak, industri langileek edo langileria modernoak, klase sozial bat eratu zutela sinpleki defendatu daiteke? Historiak, diziplina gisa, kontuan izan behar duena ez da bakarrik errealitate batean sortzen diren gauza berrien bilketa egitea. Hau da, Euskal Herrian sortutako langileriaren berriztapena erraz azter daiteke informazio estatistikora jotzen. Historiak haxe azaldu behar du: errealitate berri horiek (gure adibidearekin jarraituko dugu, hau da, langileria berriaren sortzearekin) nola mugitu diren bere esparru sozialean, eta denborarekin nola eratu eta moldatu diren beren helburuak praktikan gauzatzeko. Azken finean, Historiak azaldu behar du nola eta zein baldintzatan bihurtu den ala ez talde sozial berri bat klase sozial batean, noiz sortu den klase historiko gisa.

Euskal langileriak prozesu horren ibilbidea egin zuen, eta urteak pasatu ahala garbi utzi zuen Franco hil baino lehenago klase kontzientzia bazuela, kontzientzia antifaxista, errepresioaren kontra mugitu zela, gero eta hurbilago zuela euskal auzia eta bere interes propioak eta kolektiboak mobilizazioarekin eta borrokarekin defendatu behar zituela. Haxe da 1970eko hamarkadan egin dezakegun euskal langileriaren ar-

gazkia. Langile taldeak nola joan ziren bere kontzientzia eratu-
tuz, nola bizi izan ziren hainbeste esperientzia, zer dinamika
erakutsi zuten gizartearekiko..., oso galdera garrantzitsuak di-
ra eta artikulu honetan ez dago tokirik haientzako erantzun
sinplerik aurkitzeko. Baina prozesuaren ideia berreskuratu
nahi dut. 1970eko hamarkadan izan ziren protestak eta gi-
zarte mugimenduak nola uler ditzakegu aurreko hiru edo lau
bosturtekoetan izandako azpiegiturazko aldaketak kontuan
izaten ez baditugu (hau da, 1950eko hamarkadan aipatu di-
ren aldaketa sozialak). Urte horietan banakako esperientzie-
tatik abiatuz hasi baitzen taldeko esperientziak izaten, azter-
ketak egiten, hausnarketa eta praktikekin, atzerakada eta
konplexutasunekin. Horrela hasi zen euskal langileriaren bi-
garren eraketa historikoa; lehen eraketa 1890ean hasi zen,
gutxi gorabehera, eta 1937 arte mantendu zen bizkor eta in-
darrez. Agian hitz egin dezakegu 1990etik aurrera beste pro-
zesu batez, hau da, frankismoaren azken garaian ezagutu den
langile mugimenduaren moldaketaz eta zenbait kasutan de-
sagerpenaz, nahiz eta gaur egungo langileriaren eraketa his-
torikoaz inolaz ere ezin den hitz egin (Majuelo 2000, 2004).

Euskal langile klase historiko berria

1956tik aurrera, kultura politiko klasikoen desagerpenare-
kin, esparru ideologikoa betetzear zegoen, eta poliki-poliki
langile mugimendua egoera berrirako bere kultura politiko
berria eta egokia bilatuz joan zen. Hori ere prozesu baten
emaitza izan zen. Askotan teoria politiko handienetan aurki-
tu baino, bere jatorrizko eta eguneroko praktika sozialean
asmatu zuen beharrezkoa zuten ildo sasi ideologikoa, bizi-
tzen ari zen mundua ulertzeko. Gerla galtzeak langile kultu-
raren haustura suposatu zuen, eta horren ondorioek luze
iraun zuten. Horrela, bada, klase ertainen irizpide ideologi-
koa izandako errepublikanismoa galdu zen; antipolitizismoa
eta antiestatismoa (hau da, mugimendu libertarioak ekintza
sozialerako zituen oinarrizko zutabe ideologikoak) lekurik

gabe zeuden langileen eskema berrietan; klaseko sindikatuei, CNT eta batez ere UGTri, lur jabe txikien eta lur langileen artean eragin itzela ematen zien nekazaritza auzia gutxituz joan zen edonon, eta toki askotan desagertu egin zen; horrela galdu zuten PSOEek eta UGTk nekazaritza erreformarako zeukaten premiazko beharra, hau da, denbora luzez izan zuten protestarako erreferentziarik garrantzitsuena. Alderdi Komunista (gerla hasi arte oso garrantzi gutxi zuena) bere analisi estrategikoa aldatuz joan zen, gerrilla borrokari uko egin ondoren bestelako politika bat saiatu baitzen indarrean jartzen: hain zuzen ere, errekontziliazio nazionala, greba orokor baketsua, e.a., ebazpen politiko berrien bitartez eta 1956 eta 1958an Alderdi Komunistaren Batzorde Zentralak onartuak. Dena den, Alderdi Komunistak bere historian lehen aldiz lortu zuen langileen artean eragin nabarmena izatea. Klandestinitaterako ongi moldaturik, nahiz eta errepresio bortitza jaso, ongi mantendu zuen alderdiko sare minimo bat penintsulan antolaturik; eta sortu berria zen langilerian ongi kokatuz joan zen, alderdiko lana eginez eta «Langile Batzordeak» (CCOO) langile erakunde sortu berria bultzatuz.

Aldaketak hain orokorrak izan ziren, ezen erregimenean bertan eragin nabaria izan baitzuten. Totalitarismoaren eredu politikoa ezartzeko azken aukera izan zen justu 1958an. Totalitarismoak ez zuen inoiz aukerarik izan erregimen frankistan sustrai sakonak lortzeko; aldiz, frankismoaren sistema politikoen historia luzean maiz ikusi ahal zena beste gauza bat zen: erregimen barneko familia politikoen arteko borroak. Hori da frogarik garbiena azaltzeko zergatik totalitarismoaren defendatzailek sutuenek, falangistek, ezin zuten inposatu beraiek maite zuten eredu politiko totalitarioa; falangistek eredu totalitarioa ezartzeko egin zituzten saio guztiek huts egin zuten. Horrela gertatu zen 1958ko azken saiakerarekin (Mugimenduaren Oinarrizko Printzipioen Legea aldarrikatu zenean), asmo horren kontrako beste familia frankisten jarduerak falangisten xedea gainditu zutenean. Dena den, azpimarratzekoa da Gobernuaren kontrolik gabeko

aldaketa batzuk izan zirela, eta beste batzuk Gobernuak berak onartu behar izan zituela egoerak horrela aginduta. Tes-tuinguru historiko berri horretan, talde eta klase sozial ba-koitza bere asmoak betetzen saiatu zen, baina baldintza oro-korrak ezin kontrolatuz. Industrializazioa etorriko zela onar-tu behar izan zuen Gobernuak, eta 1951ko eta 1957ko poli-tika ekonomiko berriarekin erronka horri eutsi zion. Koali-zio kontrairaultzailearen laguntzarekin, 1930eko hamarka-dako krisialdia gaindituz, kapitalismoa bere indarra adieraz-ten ari zen 1950eko hamarkadan, nolabait erakutsiz gauza zela ordura arte bere alde zeuden hainbat talderen gainetik merkatu legeak inposatzeko. Beste hitzekin esanda, eragile ekonomiko kapitalistek ezin bazuten bere jarduera aurrera eramane, Estatuak bere interbentzionismoarekin merkatua trabatzen zuelako, Estatuak bera jartzen zen kolokan, defizit izugarria jasanez eta frankismoaren oinarri sozial garrantzi-tsu batzuk galtzeko arriskua izanez. Nolabait Estatuako insti-tuzioak salbu uzteko onartu behar izan zuen Gobernuak be-rak politika ekonomiko berria, eta esparru ekonomikoan politika liberalagoa aldarrikatuz industrializazioaren proze-sua defendatu behar izan zuen derrigorrez.

Hori guztia konplexuagoa izan zen, noski, eta agian nor-baitek nire azalpen hau irakurrita esan dezake abiapuntu es-trukturalistaz jota dagoela, non indar ekonomikoak itsuki politika gidatzen duen. Norbaitek hala pentsatzen badu, gu-txienez balizko iritzi hori leuntzeko eta nire argudioa es-trukturalismoaz hain ukiturik ez uzteko, esandakoarekiko bi auzi sakon nahi ditut gogorarazi. Bata, Francoren erregi-menak, ekonomia eta interes kapitalistak ez aldatzean, siste-ma ekonomiko kapitalistan bertan kokatu behar izan zuen bere biziraupena, eta sistema kapitalista horren dinamismoa eta indarra lehenengo gobernu frankisten politika ekonomikoaren gainean ezarri zen garaiz 1936an, kapitalismo espainia-rraren salbatzaileak gaindituz. Funtsean hauxe da: erregi-men diktatorialak ez izan esparrurik izan kapitalismotik kanpo politika mota ezberdinen bat burutzeko.

Bestea, kapitalismoak, bere garapenarekin batera, bere kontradikzioak sortarazi zituen. Horrela ikus daiteke 1950eko hamarkadaren erdialdetik aurrera hazkunde ekonomikoak zekartzan arazo sozialei aurre egiteko zer erantzun eta soluzio asmatu ziren: ikusi dugun bezala, protesta eta grebak gero eta ugariago antolatzen hasi ziren, langileria berri bat sortuz eta denboraren poderioz langile mugimendua eta oposizio politikoaren berpizkundea (azken oposizio horren barruan euskal nazionalismo berri batekin kontatu beharko da) agertoki politikoan aktiboki azalduz. Euskal gizartea fase ekonomiko berri baten atarian baldin bazegoen, klase borroken dinamika ere beste maila batean kokatzen ari zen.

Paradoxa batekin bukatzeko: 1936ko gerla irabazi ondoren, zein frankistak pentsatuko luke Franco jeneralak etsaitzat izendatu zituen langile mugimendua eta euskal nazionalismoa (eta nazionalismo katalana noski) diktadorearen heriotza heldu arte haren mamu bihurtuko zirela? Nork haien artean imajina zezakeen bi eragile sozial horien jarduera antifaxistak erregimen politiko frankista gero eta ez-legitimoago bilakatuko zuela?¶

-
1. Euskal Herriko historiaren bibliografia orokorrean esparru txikia eman zaio epe kronologiko horri. Horren adibide bat ikus daiteke Iñaki Bazánek zuzendutako liburuan (Bazán 2002). Bertan, Santiago De Pablok idatzitako atalean (De Pablo 2002), lau orri besterik ez zituen idatzi garai honez. Hala ere tratamendu handiagoa izan du historia ekonomiko edo politikoaren testu monografikoetan (ikus De Pablo, Mees eta Rodríguez Ranz 2001; edo Majuelo 2004).
 2. Nafarroako 1951ko grebaren deskribapen zehatza Díaz Monreal (1997) artikulan aurki daiteke. Gasteizen gertatutako guztiaz, ikus De Pablo (1991).
 3. 1947ko grebaren deskribapen eta balorapen zehatzak aurki ditzakegu Lorenzo Espinosa (1988) liburuan. Greba historiko horretaz aipatutako beste historialari batzuk ere (Garmendia, *Beltza*, Meer...) aritu dira.
 4. Autore guztiek azpimarratu dute errepresioak zer tamainako pisua izan zuen grebaren hurrengo aste eta hilabeteetan. Berez, erregimen frankista ez zen horretan txantxetan ibiltzen.
 5. Emigrazioari buruzko informazio zehatza ikus daiteke lan askotan. Ikus adibidez Ibarra (1987, 46), edo Jauregui (1981, 64).

Bibliografia

- Amsden, Jon: *Convenios colectivos y lucha de clases en España*, Paris, Ruedo Ibérico, 1974.
- Bazán, Iñaki (zuz.): *De Túbal a Aitor. Historia de Vasconia*, Madril, La esfera de los libros, 2002.
- Beltza [Emilio Lopez Adan]: *El nacionalismo vasco en el exilio 1937-1960*, Donostia, Txertoa, 1977.
- De Pablo, Santiago: «De la guerra civil al Estatuto de Guernica», in Bazán (2002).
- De Pablo, Santiago: *El nacionalismo vasco en la posguerra. Alava, 1939-1955*, Bilbo, Sabino Arana Fundazioa, 1991.
- De Pablo, Santiago; Mees, Ludger; Rodríguez Ranz, José Antonio: *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco II: 1936-1979*, Bartzelona, Crítica, 2001.
- Díaz Monreal, José Luis: «La huelga general de 1951 en Pamplona», *Estudios de Ciencias Sociales* 10, Iruñea, 1997, 103-121.
- Garmendia, José María; Elordi, Alberto: *La resistencia vasca*, Donostia, Haranburu, 1982.
- Heine, Harmut: *La oposición política al franquismo*, Bartzelona, Crítica, 1983.
- Ibarra, Pedro: *El movimiento obrero en Vizcaya: 1967-1977. Ideología, organización y conflictividad*, Bilbo, EHUko Argitalpen Zerbitzua, 1987.
- Jauregui, Gurutz: *Ideología y estrategia política de ETA. Análisis de su evolución entre 1959 y 1968*, Madril, Siglo XXI, 1981.
- Landaburu, Francisco Javier de: *La causa del pueblo vasco*, Bilbo, Geu, 1977.
- Lorenzo Espinosa, José María: *Rebelión en la ría. Vizcaya 1947: obreros, empresarios y falangistas*, Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 1988.
- Majuelo, Emilio: *LAB sindikatuaren historia. Langile Abertzale Batzordeak 1975-2000*, Tafalla, Txalaparta, 2000.
- Majuelo, Emilio: «Euskal Herria. 1939-1975», in Joseba Agirreazkuenaga (zuz.): *Historia de Euskal Herria. Historia General de los Vascos*, Donostia, Lur, 2004, 33-86 or.
- Pérez Pérez, José: *Los años del acero. La transformación del mundo laboral en el área industrial del Gran Bilbao (1958-1977)*. *Trabajadores, convenios y conflictos*, Madril, Biblioteca Nueva, 2001.